

DERRIDA: IDEALITETENS TRANSCENDENTALE HISTORICITET

Polemik med Foucault

I 1963, kun små to år efter at Foucault (1926–1984) havde udgivet sin *Histoire de la folie à l'âge classique* (*Galskabens historie i den klassiske tidsalder*, 1961; jf. side 237), holdt den unge filosof Jacques Derrida (f. 1930) et foredrag, hvori han tog dette værk under kærlig behandling. Oplægget udkom året efter under titlen "Cogito et histoire de la folie" ("Cogito'et og galskabens historie") og indgik senere i Derridas artikelsamling *L'écriture et la différence* (*Skrift og forskel*, 1967).⁵⁹⁴ Derrida, der havde studeret under Foucault på École Normale Supérieure, berømmer heri indledningsvis Foucaults værk som en bog, der er "mægtig i sin inspiration og udtryksform". Samtidig fremhæver han, hvorledes han indtil for nylig har fulgt Foucaults undervisning, hvorfra han stadig har bevaret et "beundrende" forhold til ham som læremester.

På trods af at Foucault var blandt tilhørerne til foredraget, viste den til tider notorisk nærtagne og koleriske Foucault sig ikke stød på manchetterne i første omgang. Først efter at Foucault og Derrida i deres egenskab af medlemmer af redaktionen på tidsskriftet *Critique* havde modtaget en anmeldelse af Derridas værk, der berømmede dette stærkt og nedsablede Foucault, bekræftedes Derridas bange anelser. Anmeldelsen udkom, efter at Foucault havde søgt at overtale Derrida til at forhindre ud-

givelsen af den, og Derrida havde afstået fra at deltage i diskussionen under henvisning til, at han var part i sagen. Og så gik Foucault med syv års forsinkelse i 1971 frontalt til modangreb med artiklen "Repond à Derrida".⁵⁹⁵

Herefter var bruddet mellem de to filosoffer totalt de næste ti år. Forbindelsen blev først re-etableret i 1982. Efter at Derrida som vicepræsident for foreningen *Jan Hus* var taget til Prag for at deltage i et seminar og mødes med filosoffer, bl.a. underskrivere af Charter 77, blev han fængslet af de tjekkoslovakiske myndigheder og anklaget for produktion og handel med narkotika, indtil en aktiv indgriben fra den franske præsident og en omfattende underskriftsindsamling førte til hans losladdelse. Michel Foucault var da blandt de første underskrivere.

Descartes' cogito

I den artikel, der gav anledning til kontroversen, nojes Derrida i forlængelse af sine anførte overvejelser umiddelbart uhyre modest med at kommentere enkelte begrænsede passager midt i Foucaults omfattende værk, hvori denne beskæftiger sig med René Descartes' (1596–1650) behandling af galskaben i hans filosofiske hovedværk *Meditationes de prima philosophia* (*Metafysiske meditationer*, 1641). I modsætning til den uklare sansning og drømmen forkastede Descartes, ifølge Foucault, allerede ved begyndelsen af den første meditation galska-

ben som en mulighed, den tænkende kunne gå ind i, når han søgte at tvivle på det tilsyneladende sikre. Man kunne være gal, og man kunne tænke, men begge dele var ikke muligt på én gang, eftersom de gale var afsindige. Denne passage viser for Foucault at se et nyt forhold til galskaben, der peger på, at rationaliteten havde ændret karakter. I Michel de Montaignes' (1533–1592) *Essais I-III* (1580–1595) havde galskaben trekvart århundrede tidligere stadig optrådt som en vedvarende følgesvend på tænkningens vej, der tillod denne at undgå den største mulige dumhed, nemlig at anskue sin egen relative og begrænsede synsvinkel som absolut. Ved indgangen til den klassiske tid etableres der imidlertid et nyt skarpt snit mellem fornuft og galskab, som indebærer, at fornuften allerede fra begyndelsen må distancere sig fra og udelukke sin modsætning for at blive det, den er.

I sin artikel peger Derrida imidlertid på, at galskaben ikke blot forkastes i begyndelsen af *Meditationes de prima philosophia*, men tværtimod er et tilbagevendende tema igennem hele værket. Ethvert cogito, eller tænkende moment, i Descartes' tekst indeholder således en overdreven tvivl, en mangel på mådehold og en hypersensibilitet for det værendes relativitet, hvori man bestandig vender tilbage til en situation "for" den afgjorthed, som allerede den første konfrontation med galskaben etablerede. Tydeligst bliver dette, idet Descartes langt senere antager, at en "ondskabsfuld dæmon" kan være ophavsmand til alle mine forestillinger og dermed gøre det muligt også at tvivle på alle de geometriske, aritmetriske og simple fysiske sandheder, der hidtil havde stået uanfægtede. Med den ondsksfulde dæmon genindfører Descartes, ifølge Derrida, forestillingen om en endnu mere radikal og total metafysisk forrykthed, der gør det muligt at tvivle på alt.

Descartes' cogito undgår således ikke galskaben i kraft af, at det holder sig på afstand af den, men netop i og med at det bestandig udsætter sig for den og viser, at cogito'et gælder, også selv om jeg er gal. Dermed peger Descartes' tænkning imidlertid også løbende på sine egne og filosofiens mulighedsbetingelser. Først i den skildrede bevægelse, hvori tænkningen bestandig åbner sig ud mod et formløst hinsides eller modsætningen mellem en bestemt fornuft og et bestemt afsind for

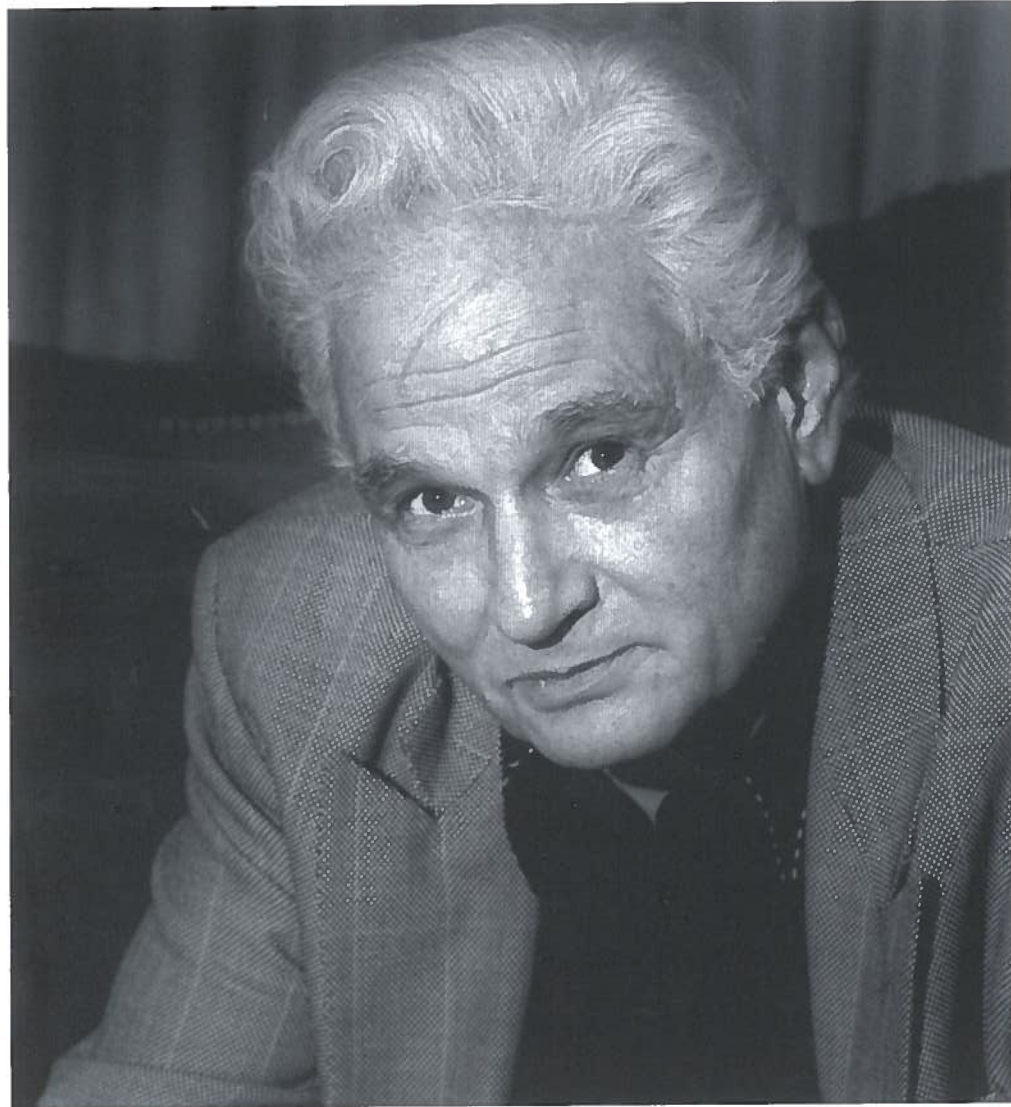
atter at lukke sig og give det formløse form, finder der en filosofisk konstitution af verden sted, som gør det muligt at erkende den. Og samtidig er resultatet af en sådan bevægelse, ifølge Derrida, uomgængeligt: "Der findes ikke nogen trojansk hest, som fornuften (la raison) – generelt betragtet – ikke på forhånd har ret (ait raison) i forhold til. Den uomgængelige storhed [...] i fornuftens orden, det, der bevirker, at den ikke er en *de facto* orden eller struktur, en bestemt historisk struktur [...] blandt andre, er, at [...] man kun kan protestere mod den inden for den."⁵⁹⁶ Hos Descartes træder således den transcendentale betingelse for filosofien frem, at den endelige tanke – med sin hyperbolske tvivl – aldrig har ret til endegyldigt at udelukke afsindet, samtidig med at den altid *de facto* må gøre det på forskellig måde, for at den overhovedet kan blive en bestemt filosofi. Først i og med at filosofien i den beskrevne manovre lader sin verden blive til på en ny måde, danner den også betingelsen for, at en filosofisk udvikling eller historie er mulig. Descartes' tekst tegner dermed tillige omridset af en filosofisk historicitet. Filosofien bliver til på ny og udvikler sig i en strid imellem den overdrevne tvivl og den endelige struktur, denne tager afsæt i og vender tilbage til.

I forlængelse af sådanne overvejelser kan Derrida sætte spørgsmålstegn ved et generelt træk ved Foucaults behandling af galskabens historie. En galskabens historie, hvori man revolterer imod fornuftens undertrykkelse af galskaben, må nødvendigvis skrives i rationalitetens sprog; hvorfor galskaben i sig selv må træde frem som det, der undrager sig: som tavshed og som mangel på positivitet. Eftersom enhver omtale af afsindet samtidig indebærer et brud med galskaben, rammes Foucaults projekt ydermere af paradokset, at jo mere han nærmer sig galskaben og er i overensstemmelse med den, desto mere effektivt bryder han med den. Derrida kan derfor også karakterisere Foucaults bog som en endnu mere magtfuld beskyttelses- og indespærringshandling end Descartes': som "en cartesiansk gestus for det 20. århundrede".⁵⁹⁷

Foucaults svar

Foucault tilkendte ganske vist implicit Derridas intervention en vis betydning ved, at han i 1972

Jacques Derrida.

inkluderede en udvidet version af sit svar i genudgivelsen af *Histoire de la folie à l'âge classique*, under titlen "Mon corps, ce papier, ce feu" ("Min krop, dette papir, denne ild").⁵⁹⁸ Ikke desto mindre læste den ophidsede Foucault Derrida relativt overfladisk og svarede ham mindre nuanceret end nødvendigt. Han argumenterede intensivt imod Derridas påpegning af, at Descartes skulle genopsoge og konfrontere galskaben på senere niveauer. Og han karakteriserede på sin side Derridas tænkning som en bemestrende bestræ-

belse, der søgte at reducere galskab og historiske forskydninger til transcendentale strukturer, som filosofien kunne afdække overalt.

Man kan imidlertid spørge, om Derridas genlæsning af Descartes i grunden er inkompatibel med Foucaults, eller om den blot understreger, hvorledes det forhold til galskaben, som Foucault vil fremhæve, går igen på alle niveauer af de cartesianske meditationer. Og om Foucault ikke selv allerede var opmærksom på det umulige i at skrive om galskaben i sig selv, allerede i og med at

han havde karakteriseret galskab som "l'absence d'œuvre" (fravær af "værk" eller det ikke positivt foreliggende).

Derrida fremhæver da også flere steder, at han grundlæggende ikke siger andet end, hvad Foucault allerede selv siger.⁵⁹⁹ Fordi udvekslingen fik karakter af skarp konfrontation, fik vi imidlertid aldrig en mere differentieret diskussion af, hvorvidt Derridas analyse er at betragte som et angreb på Foucaults tekst, eller om den ikke snarere grundlæggende bekræfter denne og søger at udbygge den yderligere ved at korrigere den på visse punkter. En grundlæggende drøftelse af forholdet mellem transcendentalitet og fakticitet, historie og historicitet blev dermed også på forhånd afskåret. Det blev således aldrig grundigt diskuteret, i hvilket omfang man kunne etablere forskellige forhold til afsindet (det andet), og hvilken status man måtte tilkende sådanne forskelle. Heller ikke i sin langt senere genoptagelse af dialogen med Foucault i foredraget "'Etre juste avec Freud'. L'histoire de la folie à l'âge de la psychoanalyse" ('Retfærdighed over for Freud'. Galskabens historie i psykoanalysens tidsalder, 1992) genrejser Derrida sådanne spørgsmål.⁶⁰⁰

Filosofi som genlæsninger

Allerede Derridas første intervention er imidlertid på mange måder karakteristisk for hans senere forfatterskab. Han fremsætter sine betragtninger ved at genlæse en tidligere forelagt tekst, der på sin side genlæser en endnu tidligere: en viderelæsning, han fremstiller som uomgængelig, eftersom de tidligere forelagte tekster aldrig kan blive stående i sig selv, men er kendetegnet af en mangel, som bevirker, at de må suppleres. I sin genlæsning tager Derrida afsæt i en tilsyneladende perifer passage i den forelagte tekst for derefter at afdække, hvorledes denne er yderst signifikant. Heri trænger der sig nemlig relativt usete problematikker på, som er af afgørende betydning ikke alene for hele det betragtede værk, men som har relevans for tænkning og betydning i det hele taget.

Med det konkrete afsæt læser Derrida de betingelser for konstitutionen af sin egen betydning frem, som teksten allerede medviser, hvis man betragter den nøjere. Foucaults og tidligere Descartes' værk viser sig uomgængeligt bundet til en bestemt

meningsfuld horisont. Men samtidig medviser de, hvorledes betydningens idealitet bliver til igennem en transcendental historicitet. Heri transcenderer man den endelige betydning, idet man åbner ud imod det, der ikke kan beskrives, for at reintegrere det inden for betydningens horisont. Denne transcendente historicitet fremstår som en uomgængelig forudsætning for, at man overhovedet kan etablere meningsfuldhed og betydning. Derrida tager således afsæt i den begrænsede og bundne idealitet, således som den altid allerede foreligger, for at påvise, hvorledes netop dens bundethed og begrænsethed indebærer, at den altid allerede implicit forudsætter og åbner sig mod noget andet end sig selv. Han udarbejder den begrænsede og bundne idealitets transcendentale historicitet.

Eftersom han konstant bestræber sig på at pege ud mod grundbetingelser, der vanskeligt lader sig fastholde inden for en betydningshorisont, bliver hans skrivemåde egenartet: ikke lineær og tilsyneladende præget af en række digresser. Han tager afsæt i det umiddelbart uanselige for at artikulere de vanskeligt udsigelige grundbetingelser, dette implicit peger på – blot for at bryde af og begynde igen med et nyt afsæt.

En indre outsider

I og med at Jackie Derrida i 1930 blev født af jødiske forældre i den daværende franske koloni Algeriet, fremstod han som en udefrakommende i den franske nationalstat og dens kultur. Da de indfødte franske jøder mistede deres statsborgerskab under Petain-regeringen, og da Derrida i 1941 som jøde blev bortvist fra gymnasiet, mærkede han for alvor forskellen.⁶⁰¹ Året efter sin studentereksamen i 1948 foretager han imidlertid sit livs første rejse: til Frankrig, hvor han indtil 1952 forbereder sig på optagelsesproven til den franske eliteskole École Normale Supérieure. Han tager sin agrégation (embedseksamen) herfra i 1957. I denne første periode i Frankrig knytter han forbindelse med en række centrale filosoffer og intellektuelle, såsom Louis Althusser (1918–1990), Pierre Bourdieu (f. 1930), Michel Foucault (1926–1984), Gérard Granel (1930–2000), Louis Marin (1931–1992), Pierre Nora (f. 1931) og Michel Ser-

res (f. 1930). Samtidig finder han det imidlertid særdeles vanskeligt at tilpasse sig sine nye livsvilkår i moderlandet og i særdeleshed tilværelsen som studerende i et elitært og stærkt konkurrencepræget uddannelsessystem.

I årene efter afgang er Derridas tekstproduktion forholdsvis begrænset. Først i 1962 udgiver han sin første bog, *L'origine de la géométrie (Geometriens oprindelse)*, idet han samtidig skifter sit lavsocialt klingende amerikanske fornavn ud med et fransk pseudonym, der er langt mere vel egnet som forfatternavn. Bogen består af Derridas 42 sider korte oversættelse af Husserls (1859-1938) *Die Frage nach dem Ursprung der Geometrie (Spørgsmålet om geometriens oprindelse, 1939)*, hvortil karakteristisk nok kommer Derridas 171 sider lange og egenvillige indledning. Sammen med et arbejde skrevet på anden årgang af École Normale Supérieure, som Derrida i 1990 publicerede under titlen *Le problème de la genèse dans la philosophie de Husserl (Genesens problem i Husserls filosofi)*, vidner værket om, hvorledes Derrida i 1950'erne og første halvdel af 1960'erne beskæftiger sig intenst med og langsomt gennearbejder Husserls fænomenologi. Beskæftigelsen med Husserl fortsættes i bogen *La voix et le phénomène (Stemmen og fenomenet)*, der udkom i 1967. Fra det tidspunkt eksploderer Derridas produktion formeligt, umiddelbart i tekstmængde, men også med hensyn til mængden af de områder, han beskæftiger sig med. Samme år udgiver han nemlig den store artikelsamling *L'écriture et la différence (Skrift og forskel)* og den ph.d.-afhandling (thèse de troisième cycle), som mange betragter som hans første hovedværk, nemlig *De la grammatologie (Om grammatologien)*. Siden da har Derrida opretholdt en særdeles høj udgivelseshastighed, ofte på flere værker om året. Han er ofte blevet betegnet som den evigt skrivende og læsende filosof, som producerer en lind strøm af bøger, der ikke er at betragte som enkeltstående og afrundede værker, men som spor efter hans bestandige videreskrivning.

Den amerikanske forbindelse

Året for han for alvor begyndte at udgive, var dele af *De la grammatologie* allerede begyndt at udkomme i tidsskriftet *Critique*. Derrida var allerede blevet kendt i USA, da han med foredraget

"Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences" til den tilstedeværende foredragsholder Jacques Lacans (1901-1981) store fortrydelse var den, der vakte mest opsigt ved en stor international konference med temaet *Kritikkens sprog og humanvidenskaberne* på Johns Hopkins University i Baltimore. Konferencen, der markerede en kraftig intensivering i den oversøiske interesse for fransk tænkning, gav sammen med de efterfølgende udgivelser startskuddet til en markant Derrida-reception på de amerikanske universiteter i de følgende år, særligt accentueret inden for litteraturteori. Den amerikanske forbindelse medførte, at alle foredrag på konferencen blev udgivet i 1972 under titlen *The Structuralist Controversy*; og fra det følgende år begyndte engelske oversættelser af Derridas værker at udkomme i en lind strøm. På det tidspunkt engagerer Yale University Derrida en række år frem til at undervise fast fem uger om året for omfattende tilhørerskarer. Det teoretiske miljø, der opstår, begynder at gå under navnet "Yalemafiaen" og ytrer sig i 1979 samlet med værket *Deconstruction and Criticism*, der rummer bidrag af Derrida, Harold Bloom (f. 1930), Geoffrey Hartman, Paul de Man (1919-1983) og J. Hillis Miller. Via dette brohoved og de mange engelske oversættelser vinder Derridas tænkning med tiden en transdisciplinær indflydelse i USA.

Sideløbende hermed reciperes Derridas tænkning i en række europæiske lande, til dels direkte, til dels i engelsk oversættelse især via den stærke amerikanske forbindelse. Receptionen har medført, at han forelæser relativt regelmæssigt ved en snes udenlandske universiteter og er blevet udnævnt til æresdoktor ved New School og Columbia University i New York, ved Williams College i Oxford samt ved universiteterne i Essex og Leuven. Ud over litteraturvidenskab har hans tænkning haft en markant indflydelse på discipliner som teologi, filosofi, æstetik og jura samt en række relativt nye kulturfag. Han har ligeledes påvirket en række nyudviklinger af den feministiske tænkning. Endelig har han haft indflydelse på en række retninger af moderne litteratur og kunst samt arkitektur. Hans centrale position er bl.a. blevet markeret ved, at han blev udvalgt til at sammensætte og præsentere en udstilling på Louvre i 1990, som han giver titlen *Mémoires d'aveugle; L'autoportrait et*

Jacques Derrida (f. Jackie Derrida)

F. 1930

fransk filosof

1952ff Studier ved École Normale Supérieure
1957 Agrégation i filosofi
1960-1964 Underviser ved Sorbonne
1965-1984 Attacheret lektor ved École Normale Supérieure
1980 Disputatsforsvar ved Sorbonne
1983 Præsident for Collège International de Philosophie
1984 Lektor ved École des Hautes Études en Sciences Sociales

*d'autres ruines (Blinde erindringer; Selvportræt og andet forfald).*⁶⁰²

På grænsen af det franske establishment

På trods af at Derrida er udgået fra en af de mest prestigefyldte franske uddannelsesinstitutioner, har en omfattende tekstlig produktion og stor gennemslagskraft i udlandet, har han aldrig opnået en blivende ansættelse ved en af Frankrigs hæderkronede filosofiske institutioner. Han underviser ganske vist i filosofi ved Sorbonne fra 1960 til 1964, men forbliver løstansat. I årene fra 1965 til 1984 forelæser han i filosofihistorie på École Normale Supérieure, men som attacheret lektor (agrégé répétiteur). Trods en umiddelbar uvilje mod disputatsinstitutionen drister han sig i 1980, under henvisning til en række af sine hidtidige udgivelser, til at gennemføre et disputatsforsvar på Sorbonne, udgivet som *The Time of a Thesis: Punctuations (Fraseringer: disputatsens tid)*,⁶⁰³ efter at han er blevet opfordret hertil for at kunne søge en professorstilling, som Paul Ricoeur (f. 1913) var i færd med at forlade. Umiddelbart herefter bliver stillingen imidlertid nedlagt, og i slutningen af det samme tiår nedlægger Conseil National des Universités (Frankrigs Forskningsråd) ligefrem forbud mod, at de af Derrida stærkt inspirerede filosoffer Philippe Lacoue-Labarthe (f. 1940) og Jean-Luc Nancy (f. 1940), der bl.a. har været ini-

I sin tænkning gennemfører Derrida en dekonstruktion af den vesterlandske metafysiske tradition, således som denne gennemsyrrer den klassiske filosofihistorie fra Platon (427-347 f.Kr.) til Husserl (1859-1938) og Heidegger (1889-1976), den moderne videnskab eller konceptionen af den menneskelige eksistens og de mellemmenneskelige relationer. Igennem komplekse nærlæsninger af en række forskelligartede tekster fremhæver han, hvorledes man i denne tradition koncipierer enhver væren og betydning som et nærvær, det drejer sig om at fastholde og genspejle. Han viser, at dette har ført til en vedvarende privilegering af

talen i forhold til teksten (fonocentrisme). Samtidig udarbejder Derrida, hvorledes den beskrevne tradition utematisk medviser, hvorledes talen implicit forudsætter skriften, og en løbende forskelssættelse danner den transcendente forudsætning for den beskrevne nærværsontologi.

Værker

De la grammatologie (Om grammatologien, 1967)
La dissémination (Udsåningen, 1972)
Marges de la philosophie (Randbemærkninger til filosofien, 1972)
La carte postale (Postkortet, 1980)
Du droit à la philosophie (Ret til filosofi, 1990)

tiativtagere til en stor konference afholdt 1980 i Cérisy-la-Salle, hvorfra bidragene er udgivet under titlen *Les fins de l'homme. À partir du travail de Jacques Derrida (Menneskets ende-mål. Med afsæt i Jacques Derridas arbejde, 1981)*, kan blive lektorer ved universitetet.⁶⁰⁴ Trods sin brede gennemslagskraft er Derrida således forblevet en outsider i forhold til de etablerede institutioner i Frankrig.

Til gengæld er han blevet accepteret af institutioner i udkanten af det traditionelle fagfilosofiske miljø. Han er blandt initiativtagerne til en tværfaglig og transnational filosofisk institution hjemmehørende i Paris, Collège International de Philosophie (Det Internationale Filosoficollege), og vælges i 1983 som dets første præsident. Det følgende år afløser Jean-François Lyotard (1924-1998) ham på denne post, samtidig med at Derrida ansættes som lektor (maître de conférences) ved École des Hautes Études en Sciences Sociales for at tage sig af satsningsområdet "filosofiske institutioner".

Metafysikken som fonologocentrisme

I årene fra begyndelsen af 1950'erne til begyndelsen af 1960'erne var Jacques Derridas tænkning som nævnt i høj grad helliget et studium af og en

diskussion med fænomenologien, "ikke – i ganske særlig grad ikke – i de versioner, som Jean-Paul Sartre (1905–1980) og Maurice Merleau-Ponty (1908–1961) havde udviklet", men i Edmund Husserls udgave, som han betragtede som en "gren, der besad en uforlignelig strenghed".⁶⁰⁵ Beskæftigelsen med Husserls *fænomenologi* forekom Derrida uomgængelig, fordi *denne filosofiske retning havde spurgt bag om den metafysiske idealitet efter dennes tilblivelsesbetingelser*. Idet den fænomenologiske kritik undersøgte, hvorledes det evige (f.eks. geometrien) kunne opstå, gentages og fastholdes i det endelige, satte fænomenologien den vestlige metafysiks grundproblematik på spidsen med en hidtil uset præcision. Tilskyndelsen til den fænomenologiske kritik af metafysikken syntes således at være identisk med "selve det metafysiske projekt" i dets mest rendyrkede form.⁶⁰⁶ Med sin intuitionisme, sin privilegering af det levende nærvær og manglen på interesse for dens egne udsigelsesbetingelser rummede fænomenologien således en aksiomatik, der bandt den til metafysikken, og som måtte gennemtænkes yderligere. Husserl havde allerede gjort opmærksom på, hvorledes tilblivelsen af idealiteten, specielt matematikkens ideale genstande, forudsatte en inkarnation i det, han havde kaldt skriftens "spirituelle krop", men ifølge Derrida uden at drage konsekvensen. I forlængelse deraf spurgte Derrida, hvorfor en sådan inkarnation var nødvendig, og hvad den indebar.

I årene mellem 1963 og 1972, hvor Derrida lagde grunden til sin internationale berømmelse, generaliserede han sin behandling af fænomenologien til hele den filosofiske tradition. Overalt søger han at godtgøre, hvorledes metafysikken og dens idealitet først kommer i stand i kraft af, at man ser bort fra det, der ikke umiddelbart hører til denne idealitet, for derefter at omtolke dette og ophæve det i idealiteten. Han udarbejder "en åben, ikke afslutbar, ikke helt formaliserbar samling af regler for at læse, fortolke og skrive",⁶⁰⁷ der tillader at afklare, hvorledes den vestlige metafysik er et resultat af en idealiseringsbevægelse. Og i forlængelse heraf peger han på de implicite forudsætninger for denne idealisering: på det grundlag for idealiteten, som metafysikken for en overfladisk betragtning til-dækker, men alligevel medviser. I denne periode

demonstrerer han, hvorledes metafysikken, forstået som en tendens til idealisering, ikke kun har gjort sig gældende i den klassiske filosofi-historie hos f.eks. Platon (427–347 f.Kr.), Aristoteles (384–322 f.Kr.), Descartes (1596–1650), Rousseau (1712–1778) og Hegel (1770–1831) samt i dennes moderne forlængelse hos Husserl (1859–1938), Heidegger (1889–1976) og Lévinas (1906–1995). Læsninger af bl.a. Freud (1856–1939), Levi-Strauss (1908–1999), Saussure (1857–1913), Austin (1911–1960) og Searle (f. 1932) viser, at den også har præget videnskaben og en række aktuelt toneangivende teoretiske retninger.

Det talte og det skrevne sprog

Derridas tematisering af det, som ophæves og samtidig forudsættes i metafysikkens idealiseringer, var i den nævnte periode i høj grad centreret om sproget, således som det også fremgår af titlen på en af Derridas vigtigste udgivelser i denne periode *De la grammatologie*. Som Derrida anfører 25 år senere, betitlede han værket "Om – eller vedrørende – grammatologien" for at understrege, at dette værk ikke søgte at etablere en positiv videnskab eller lære om skriften, men "tværtimod gjorde sig stor anstrengelse for at vise umuligheden, umulighedsbetingelserne [...] for enhver videnskab eller filosofi ved navn grammatologi".⁶⁰⁸ Allerede en sådan undersøgelse af muligheds- og umulighedsbetingelserne for en lære om skriften kan imidlertid netop, ifølge Derrida, fortælle os noget afgørende om sprogets og betydningens karakter, som vi ellers er tilbøjelige til at overse.⁶⁰⁹

I den tradition, Derrida beskæftiger sig med, behandler man umiddelbart sproget en passant, netop fordi det opleves som relativt underordnet. Sproget optræder som en bestemt og forholdsvis uproblematisk genstand, der ikke er interessant i sig selv, men i kraft af at det er i stand til at formidle den betydning og det indhold, som det egentlig drejer sig om. I den henkastede behandling viser der sig imidlertid et gennemgående træk, som Derrida betegner *fonocentrisme*. Med betegnelsen sigter han til den sprogopfattelse, der sætter den lydlige (fone) sprogbrug i centrum som den egentlige form og *privilegerer det talte sprog i forhold til det skrevne sprog* (gramme), i forhold til sprog som streg eller indridsning.

I fonocentrismen betragter man skriften og teksten som en nedskrift af talen. Skrift opfattes som en repræsentation af ord, som nogen siger eller forestilles at sige. Denne nedskrift tilføjer ganske vist sproget visse nye muligheder i forhold til det talte sprog, eftersom den gør det muligt at fastholde det sagte, så det bliver lettere at huske det og eventuelt videreformidle det til andre, der ikke var til stede. Men den tilføjer ikke noget essentielt nyt.

Visse forhold støtter umiddelbart fonocentrismen. Vores vesteuropæiske skriftsprog er en forholdsvis sen historisk opfindelse, mens talen er langt ældre. Samtidig er vores alfabetsskrift en fonetisk skrift, der er udviklet for at gengive den talte lyd eller stemmen inden for et andet medium for at fastholde lyd som streg. I andre ikke-europæiske skriftformer, hvoraf nogle er langt ældre end det fonetiske alfabet, formidler man imidlertid ikke betydning ved at gengive tale. Den ægyptiske hieroglyfskrift var fortrinsvis piktografisk; og den kinesiske ideografiske skrift tillader sprogudøvere, der ikke kan forstå hinandens tale, at kommunikere med hinanden. Sådanne skriftformer og de vanskeligheder, de stiller for en fonocentrisme, spiller imidlertid kun en ganske perifer rolle i den vestlige traditions behandling af skrift og tale.

Fonocentrismen i den vestlige traditions behandling af sproget indebærer således i første omgang, at man privilegerer talen på skriftens bekostning. Men den viser sig videre, idet man fremhæver den fonetiske skrift i centrum som den egentlige skrift frem for andre grafiske skriftformer, da den fonetiske skrift trods alt er den, der ligner talen mest. Fonocentrismen er derfor også for Derrida at se koblet sammen med en *etnocentrisme*. I fonocentrismen privilegerer vi vores egen sprogopfattelse og det skriftssprog, vi har udviklet i forlængelse af denne, idet vi gør dem og vores historie til et selv-følgelig referencepunkt for andre kulturer.

Logocentrismen

Med fonocentrismen privilegerer man det talte sprog, netop fordi den lydlige betegnelse forsvinder igen, straks efter at den er udtalt, og tilsyneladende lader det, den skal formidle, stå tilbage rent og uforstyrret, uden at den sproglige formidling stiller sig i vejen. Den skriftlige betegnelse forsvinder derimod ikke, efter at den har opfyldt sin

formidlingsopgave, men bliver stående. Man fremhæver dermed den form for betegner, der fremstiller det betegnede på en sådan måde, at dette synes fremstillet umiddelbart og i sig selv.

Den konsekvente nedvurdering af skriften, som fonocentrismen indebærer, ser Derrida i forlængelse heraf som det mest markante tegn på en gennemgående *logocentrisme*.⁶¹⁰ Det antikke græske begreb "logos" oversætter man ofte med "tale"; men der sigtes ikke til en vilkårlig form for tale. Logos betød primært den meningsfulde og sande tale, der bringer en sag frem i lyset på en sådan måde, at denne fremstår ud fra eller ved sig selv. Den antikke forestilling om logos var en forestilling om tingenes umiddelbare og sande tale. Ved logocentrisme forstår Derrida derfor en tendens til og en fordring om at sætte en sådan logos i centrum og forstå den som den egentlige form for formidling. Logocentrismen er en fordring om en *formidling af det fremstillede, så det fremstår eller taler til os i sig selv*. Logocentrismen er dermed et forlangende om, at sagen fremstilles og alligevel fremstår uformidlet. Bestræbelsen på at leve op til et sådant forlangende præger imidlertid ikke kun antikken. Logocentrismen strukturerer ikke alene den filosofiske tradition fra Platon til Husserl, som Heidegger havde kritiseret som værende metafysisk; den præger også såvel præsokratikernes som Heideggers egen tænkning.

I logocentrismen er indeholdt en fordring om nærhed mellem de instanser, man søger at formidle, og de instanser, der skal formidle dem. Logocentrismen er et krav om *nærhed*, der kan skabe sammenhæng i vores verden, gøre den til et sammenhængende hele, inden for hvilket vi kan finde vores plads. Betragtet fra den sproglige betegners og formidlers side viser bestræbelsen på at etablere uformidlethed sig i form af en fonocentrisme. Fra det betegnedes og det formidledes side kan den beskrives som logocentrisme.

Ontologocentrismen og det transcendentalt betegnede

Den logocentristiske stræben bevirker, at man bestandig er tilbøjelig til at konstruere en idealitet, man kan være nær. I logocentrismen søger

Derrida således tilskyndelsen til *idealismen*. I idealismen træder logocentrismen frem i sin mest umiddelbare form.⁶¹¹ Men ligesom logocentrismen ytrer sig som en fonocentrisme specifikt i forhold til de sproglige betegnere, er det et bredere og mere fundamentalt begreb end idealismen, eftersom bestræbelsen på at etablere nærhed ikke nødvendigvis må søges tilfredsstillet ved at konstruere et idealt gentageligt objekt, som man kan være nær. I logocentrismen er der indeholdt en forestilling om en bestemt form for formidling; men det er ikke givet, hvad eller af hvilken art det formidlede er.

Væren som nærvær

I den vestlige tradition er den logocentristiske stræben efter nærhed (*proximité*) imidlertid ifølge Derrida blevet udfyldt af en bestemt bestemmelse af, hvilken karakter det værende grundlæggende kan have. Logocentrismen er blevet søgt tilfredsstillet i en bestemt ontologi: den opfattelse, at *det værende har én grundlæggende væremåde, og at denne væremåde er nærvær eller nutid (présence)*.⁶¹² Hævdelsen af et grundlæggende nærvær i centrum for vores liv synes at gøre vores stræben efter nærhed indløselig; og den er således en velegnet udfyldning af logocentrismen. Kombinationen af denne ontologi (bestemmelsen af det værendes væren som nærvær) og logocentrismen (stræben efter nærvær) benævner Derrida *onto-logocentrismen*.

I onto-logocentrismen eller i den store metafysiske tradition har man ifølge Derrida søgt et bestemt nærvær, på hvilket vi kunne grundlægge og bygge vores liv. Hos Platon er det grundlæggende nærvær ideens eller *eidos*, hos Aristoteles et nærværende nu bag ved de omskiftelige fænomener; hos Descartes søges et udgangspunkt i subjektets eget selvnærvær, hos Husserl i egoets intentionalitet.⁶¹³ Idet Derrida bestemmer metafysikken som nærværstænkning, lægger han sig i forlængelse af Heideggers karakteristik af den metafysiske tradition. Men i og med at Derrida betragter denne nærværstænkning som funderet i og som et bestemt udtryk for logocentrismen, overskrider han samtidig Heideggers bestemmelse, således at det bliver muligt delvis at inkludere dens tænkning i en problematisk tradition, som man må undgå at indskrive sig selv i. Endog præ-

sokratikernes og Heideggers tænkning er for Derrida grundlæggende mærket af logocentrismen; hvorfor selv Heidegger i sin "destruktion" af den hidtidige metafysik tenderer til at installere et nyt nærvær.⁶¹⁴ Heidegger søger stadig at installere et værens logos, "en tanke, der adlyder værens stemme".⁶¹⁵ Husserls og Heideggers fænomenologi præges ifølge Derrida af en bestræbelse på at lade tingene træde frem i og ved sig selv og fremstår dermed i en vis forstand som den yderste udlober af logocentrismen og derved som den, det er vanskeligst at gøre op med.

Sandhed som nærværets repræsentation

Det nærvær, som vores tilværelse angiveligt hviler på, søger denne tradition at repræsentere eller gøre gældende. Logocentrismens verden er et repræsentationsunivers, hvori vi søger at gøre rede for, hvordan en grundlæggende sandhed viser sig i vores verden. Derfor er onto-logocentrismens grundlæggende sandhedsbegreb også et begreb om sandheden som overensstemmelse. Sande er fænomenerne i vores verden kun i den udstrækning, de repræsenterer eller genspejler det grundlæggende nærvær.

Når enhver egentlig fremstilling må begribes som repræsentation, bliver logocentrismens univers mimetisk: Alt betragtes og vurderes som en efterligning af den grundlæggende inderste sandhed.⁶¹⁶ Da man imidlertid erfarer, at fænomenerne i verden afspejler det grundlæggende nærvær i vekslende grad, bliver det nødvendigt at supplere det grundlæggende begreb om sandheden som overensstemmelse med en forestilling om sandheden som afsloring. Sande er fænomenerne i det omfang, de i forskellig grad optræder som en begrænset afsloring af og udtryk for den grundlæggende ontologi.⁶¹⁷

I et sådant univers må alle ting i verden anskues og vurderes som tegn, der på deres niveau står for og henviser til det grundlæggende nærvær. Alt betegner i sidste instans, hvad Derrida kalder et "transcendentalt betegnet" (*signifié transcendantale*).⁶¹⁸ Med denne betegnelse trækker Derrida på den middelalderlige thomistiske betydning af "transcendental" snarere end den kantianske. Ifølge Thomas Aquinas (1225–1274) gik de transcendentale grundbestemmelser "unum" (enhed),

"verum" (det sande), "bonum" (det gode) på tværs af de mere specifikke aristoteliske kategorier, således at de kunne udsiges om både substanser, egenskaber og relationer, samtidig med at disse transcendentale alle i sidste instans henviser til en første betegnet, en ren transcendens, nemlig væren (*ens*), som de alle fremstiller i hver deres belysning. Ved et *transcendentalt betegnet* forstår Derrida i forlængelse heraf *et første betegnet, der er forudsat i alle mere bestemte betydninger, men som overskrider eller går på tværs af disse, således at det lader sig forforstå igennem hver enkelt af disse, men uden at kunne reduceres til disse mere begrænsede og begrænsende bestemmelser*. Det transcendentale betegnede er således den centrale størrelse, som alt i verden, selv de mest tværgående bestemmelser, henviser til og bliver tegn for: en ren transcendens, som imidlertid er henvist til at træde frem igennem disse begrænsede bestemmelser. Det transcendentalt betegnede er betegnelsen for den centrale størrelse, som alt i verden, selv de mest tværgående bestemmelser, henviser til og bliver tegn for: en ren transcendens, som imidlertid er henvist til at træde frem igennem disse begrænsede bestemmelser.

Forudsat at man kan opretholde betegnelsen for et sådant første betegnet, kan man pege på et rent betegnet. Man kan således fastholde et punkt, hvor forskellen mellem betegnende og betegnet er irreducibel. Hermed bliver man i stand til at etablere et centrum i verden og med afsæt i dette foretage en række inddelinger, der adskiller forskellige genstande, idet de samtidig markerer deres relative nærhed til det oprindelige nærvær. Onto-logocentrismens univers er et sammenhængende univers, der består af en række faste differenser, og som bygger på et grundlæggende nærvær. Forst i kraft af disse grænsedragninger konstituerer man tingene og giver dem en identitet. De forskellige genstande udmærker sig, idet de repræsenterer det oprindelige nærvær på forskellig måde. Sproget bestemmes således som repræsentation eller udtryk ligesom resten af verden. Men samtidig udmærker sproget sig i forhold til resten af vores verden ved at opfylde denne opgave relativt problemfrit. Blandt de sproglige betegnere træder talen frem som den mest direkte og umiddelbare betegner frem for skriften; og blandt skriftformerne træder den fonetiske skrift frem som en mindre pro-

blematisk formidler på de "etniske", "uegentlige" skriftformers bekostning. Inden for onto-logocentrismens univers fremstår skriften alligevel som den mest problematiske del af det forholdsvis nære sproglige fremstillingsmedium som den mest udevendige formidler af det "inderste".

For Derrida at se er metafysikkens historie, såvel som hele den vestlige historie, historien om, hvorledes man har indsat forskellige substitutioner for det centrale nærvær, der befinder sig i centrum af strukturen og alligevel i en vis forstand står uden for strukturen.⁶¹⁹ For så vidt som forudsætningen for, at man overhovedet vil tale om tegn og betydning, er, at det er muligt at skelne mellem det betegnende og det, som det betegner, mellem det sanselige og det intelligible, kan denne historie også karakteriseres som tegnets og betydningens historie.⁶²⁰

Metafysikkens uomgængelighed

I det omfang man evner at hævde et transcendentalt betegnet, kan man opretholde et centrum for strukturen og fastholde de enkelte elementer som tegnere, der repræsenterer det centrale nærvær, som det transcendentale betegnede betegner. Men det forhold, at man i den onto-logocentriske tradition igen og igen har været tvunget til at vende tilbage til de forskellige tegnere for at bestemme deres karakter, viser, at den etablerede orden aldrig bliver selvfølgelig. Omgangen med de enkelte tegnere – og i særlig grad de specielt problematiske, som for alvor tilføjer nyt til det rene nærvær – demonstrerer, at betegnersiden bestandig anfægter det betegnede rene selvnærvær og må fastholdes på sin repræsentative opgave gennem en stadig anstrengelse. Den viser, at strukturen altid allerede truer med at decentreres, således at denne begynder at træde frem i sig selv uden at være ophævet i et nærvær, således at "strukturens strukturalitet" begynder at vise sig. En struktur af tegnere, der henviser til hinanden uden at henvise til et transcendentalt betegnet, som denne tendens til decentrering peger på muligheden af – en struktur uden centrum og tyngdepunkt eller en ren strukturalitet – står imidlertid for Derrida som selve sindbilledet på det utænkkelige.⁶²¹

I forlængelse heraf understreger Derrida ofte, at et ønske om at bevæge sig radikalt hinsides metafysikken og logocentrismen både er umuligt at tilfredsstille og problematisk. Det er umuligt for os klart at lægge metafysikken bag os, da vi ikke er i besiddelse af noget andet sprog end det, som denne tradition har overleveret os.⁶²² Og det er problematisk at bestræbe sig derpå, eftersom man tenderer til uafvidende at falde tilbage til at gentage metafysikken på den mest primitive "forkritiske" vis – f.eks. allerede idet man forestiller sig at bevæge sig hinsides til en radikalt ny begyndelse – så længe man ikke har underkastet de overleverede kategorier en kritisk granskning.

Dekonstruktion af metafysikken

I stedet kan man søge at gøre op med onto-logocentrismen og vise dens begrænsning ved at centrere interessen om og udarbejde de muligheder for dens egen fremkomst, som den implicit medviser, samtidig med at den søger at tildække og ophæve dem. For at karakterisere aktiviteten, i hvilken han vender sig imod onto-logocentrismen for at gøre op med den indefra og således tænke videre end den, danner Derrida samtidig med betegnelsen "logocentrisme" i *De la grammatologie* neologismen "dekonstruktion", efter at han for første gang har anvendt termen offentligt i diskussionen af det markante foredrag, han holdt på Johns Hopkins University i 1966.⁶²³ Denne term har siden, delvis til irritation for ham selv, vundet vid udbredelse som en overordnet betegnelse for Derridas særegne filosofiske aktivitet. Han har efterfølgende påpeget, at han med termen ikke sigtede til et bestemt begreb og en bestemt fremgangsmåde, og specielt ikke til en bestemt litteraturkritisk metode.⁶²⁴ Ved dekonstruktion forstås Derrida et "foretagende", hvori man søger at omvælte den hidtidige struktur, idet man opererer indefra og henter sin hjælp i den eksisterende orden.⁶²⁵ Han søger ikke at "nedrive" eller odelægge de af logocentrismen udsprungne metafysiske bestemmelser, men bestræber sig i stedet på at genoplive de aflejrede fastlagte betydninger og genkonstruere dem, idet han tager afsæt i og ekspliciterer, hvorledes en sådan rekonstruktion altid allerede er på vej

i de logocentristiske teksters sprækker, i deres egen dekonstruktion af sig selv.⁶²⁶ Ved at vise, hvordan logocentrismen er en konstruktion, og hvad denne konstruktion medviser som sine egne grundbetingelser, konstruerer han et nyt betydningsunivers, samtidig med at han rekonstruerer det logocentristiske betydningsunivers. Dette forbliver imidlertid en rekonstruktion, hvis kritiske begreber bevarer et tilhørsforhold til "den maskine, de tillader at dekonstituere".⁶²⁷

Dekonstruktionens "omvendingsfase"

Dekonstruktionen har ifølge Derrida tre momenter. Den første benævner han "omvendingsfasen".⁶²⁸ I forlængelse heraf kunne man kalde den næste for "frembringelsesfasen" (jf. side 259f) og den sidste for "genudstregningsfasen" (jf. side 265). I dekonstruktionens første moment lokaliserer han centrale modsætningspar i logocentrismen, idet han samtidig vender disse på hovedet ved at rette den primære interesse imod den underordnede og tilsyneladende relativt ligegyldige side. På denne måde godtgør han, hvordan man ikke har at gøre med en fredelig sameksistens mellem ligeberettigede parter, men med et voldeligt hierarki, der underordner det ydre et indre, idet det opretholdes gennem en bestandig undertrykkende anstrengelse. I og med at han således artikulerer den utematiserede idealiserings- og sublimeringsbevægelse og dens implicitte tvang, er han imidlertid også på vej til at vende det etablerede hierarki og dets betydninger på hovedet, men vel at mærke idet han samtidig opererer inden for det eksisterende system. I dette første moment tager dekonstruktionen stadig afsæt i de etablerede genstande og deres udstrækning, men begynder at vende rangordenen imellem dem på hovedet. Allerede i og med at Derrida karakteriserer den metafysiske tradition som logo- og fonocentrisme, er han i færd med at foretage en sådan omvending.

I perioden mellem 1963 og 1974 tematiserer Derrida frem for alt modsætningen mellem tale og skrift og logocentrismens behandling af den sidstnævnte. Derved bliver det klart, at logocentrismens forhold til det underordnede er langt mere ambivalent, og at dette spiller en langt mere betydningsfuld rolle, end det umiddelbart fremgår. Skriften bestemmes ideelt set som en simpel ned-

fældning af talen, der i grunden ikke skulle tilføje denne noget afgørende nyt. Men samtidig viser der sig at være noget farligt eller direkte diabolsk ved denne simple og relativt ligegyldige videreførmiddling, der bevirker, at den bliver genstand for en tilbagevendende beskæftigelse, der skal bringe den på plads. Fordi udsagnet med nedskrivningen selvstændiggør sig fra den situation, hvori man ytrer det, og fra den kontekst, hvori det får en bestemt betydning, bliver det nærliggende at misforstå det, uden at forfatteren er i stand til at korrigere fejltolkningen. Og netop fordi udsagnet nedfældes og bliver stående, tenderer det til at blive uigennemsigtigt og stille sig i vejen for den betydning, som det skal formidle. Den skrift, der skulle være det levende ords og den levende dialogs, meningens og betydningens tjener, truer hele tiden med at undergrave og odelægge det, den skulle tjene, og dermed også med at sprænge den underordnede rolle, logocentrismen tildeler den. Så snart man begynder at vende dikotomien mellem skrift og tale om ved at gøre skriften til genstand for behandlingen, vælder ambivalensen, kompleksiteten og den insisterende behandling frem, idet de antyder, at skriften ikke med selvfolgelighed lader sig reducere til dens underordnede og simple bestemmelse.

Hvis man lader det blive ved en simpel opvurdering af den undervurderede part, forbliver man imidlertid, ifølge Derrida, inden for onto-logocentrismen. I så fald accepterer man nemlig den udlægning eller bestemmelse af det betegnede, som allerede er givet med denne.⁶²⁹ En sådan simpel omvending er der tale om, hvis man begynder at opfatte skriftsproget, sådan som det fremtræder inden for logocentrismens horisont, som den egentlige form for sprog og dermed hævder, at sprogets væsen er irrepræsentativitet eller et rent fravær af betydning. For Derrida at se er skriften imidlertid ikke en ren forfulgt uskyldighed, der kan rehabiliteres som sådan. Som en bestemt manifest genstand i det logocentristiske univers er skriften tværtimod et resultat af det system, som den indgår i. I og med at Derrida i dekonstruktionens omvendingsfase sætter de underordnede størrelser i centrum, fremhæver han, hvorledes det logocentristiske univers etableres igennem en idealiserende bevægelse og påpeger dermed, at

man i logocentrismen ser bort fra noget. Hvad man ser bort fra, fremgår imidlertid endnu ikke.

Dekonstruktionens frembringelsesmoment: Arkeskriven

I og med at Derrida i dekonstruktionens første moment vender de logocentristiske hierarkier om og centrerer interessen om det underordnede, begynder han imidlertid også at udarbejde, hvorledes dens idealiseringsbevægelse ophæver noget, som ikke lader sig reducere til de underordnede genstande, men som bevirker, at man underordner disse, eftersom det her bliver specielt mærkbart. Omvendingen af onto-logocentrismen glider derfor over i et andet moment. Heri forskyder Derrida perspektivet, idet han danner et "nyt begreb", der skal tillade at samle det, som aldrig har været indeholdt i logocentrismens begrebsunivers. Der træder et begreb frem om det, der ligger bag ved logocentrismens begrebsdualismer, og som begge sider implicit fremstår som afledte fra. Et nyt begreb om en fælles "oprindelse", om de samlende transcendentale mulighedsbetingelser, der forudsættes i både det overordnede og det underordnede, træder frem.⁶³⁰ Som nævnt kunne man kalde dette andet moment for dekonstruktionens "fremtrædelsesfase" eller "frembringelsesmoment".

I *De la grammatologie* og en række andre værker centrerer Derrida interessen om den "varige indstiftelse af tegnet", han betragter som "den eneste irreducible kerne i begrebet om skriften", hvorved det efterhånden bliver klart, at ethvert sprogligt tegn og enhver betydning er et resultat af en sådan mere eller mindre vedvarende betydnings-tilskrivning.⁶³¹ I forlængelse heraf forskyder han det gængse skriftbegreb, således at et nyt generaliseret skriftbegreb træder frem som en samlende betegnelse for et generelt træk ved både skrift, tale og betydning, som logocentrismen eliminerer og ophæver, samtidig med at den implecit viser, hvorledes dette træk overalt er til stede i dens tekst, tale og betydning som grundlæggende for disse. Det nye generaliserede skriftbegreb, som dukker frem i dekonstruktionens anden fase, benævner Derrida "archi-écriture" eller "arkeskriven". Ved en sådan "urskriven" forstås Derrida generelt den betydende bevægelse, man sætter i værk, så snart man

føjer et udtryk til et indhold og dermed betegner noget, hvad enten betegneren har skriftlig eller mundtlig karakter.⁶³² Dermed peger Derrida på, at det nærvær og de faste betydninger, som man opererer med i logocentrismen, for en nøjere betragtning fremstår som et resultat af en løbende tilskrivning af betydning. Betydningen bliver aldrig nærværende for sig selv, men fremstår som et spor efter en blivende, ikke-tilbagekaldelig, grafisk-sanseligt funderet tilføjelse af betydning, til hvilken der lige så vedvarende tilføjes nyt.⁶³³

Studiet af en sådan urskriven for talen benævner Derrida *grammatologi*.⁶³⁴ Ved at anvende termen "urskriven" fremhæver Derrida, hvorledes den enkelte betydning ved nærmere eftersyn altid allerede indtager en afstand til og udvendiggør sig i forhold til sig selv og dermed fremstår som et spor af denne løbende distancerende udvendiggørelse.

Différance: Forskelssættelse

Denne distancerende udvendiggørelse karakteriserer Derrida yderligere som "différance".⁶³⁵ Som han selv gør opmærksom på i en artikel af samme navn, komprimerer han i dette kunstbegreb det velkendte, lydligt set identiske, men grafisk forskellige franske substantiv *différence* (forskel), adjektivet *différent* (forskel) samt substantivet *différend* (tvist, mellemværende) med præsens participium, *différant*, af verbet *différer* (sætte forskel, forhale). Dette gør han for at pege på selve den bevægelse eller hændelse, der lader forskelle, forskellighed og mellemværender fremstå, mens den er i færd med at finde sted, dvs. førend den er blevet en transitiv proces, hvori et subjekt skaber en række genstande.⁶³⁶ Eftersom kunstbegrebet betegner en sådan medial differerende hændelse, hvori man ikke kan skelne mellem aktiv og passiv eller mellem agens og patiens – en bevægelse, som virker i det, den udvirker, og som det selv medvirker til at udvirke – er det mest nærliggende at ty til termen "forskelssættelse" for at oversætte "différance". "Différance", eller "sig-differeren", er nemlig ifølge Derrida "det, som bevirker, at betydningens bevægelse kun er mulig, hvis ethvert nærværende element" sætter en forskel til sig selv og "står i

forbindelse med noget andet end det selv."⁶³⁷ *Différance* betegner den forskelssættelse, der altid allerede virker i det enkelte element, og som bevirker, at dette aldrig er identisk med sig selv, men altid allerede er forskelligt og i strid med sig selv. Denne forskelssættelse indebærer, at dets identitet altid fremstår som forhalet, som overført og udskudt til senere.

En "generaliseret økonomi"

I og med at Derrida anvender termen "différance", markerer han en distance til en hegeliansk forestilling om differentiering, som han betragter som metafysikkens apoteose.⁶³⁸ Hvor Hegel i sin *Wissenschaft der Logik* (*Logikkens videnskab*, 1812-1816) bestemmer forskellen som modsigelse for at kunne forsone, ophæve og inderliggøre den, peger Derrida med "différance" på, at der i det enkelte løbende finder en uindhentelig, uforsonlig og uforsonbar forskelssættelse sted. Denne iboende konfliktualitet bevirker, "at den, som taber, vinder," og "at den, som vinder, taber". Forskydningen indebærer, at "man bestandig taber og vinder".⁶³⁹

Hermed distancerer Derrida sig ligeledes fra filosofiens generelle og specielt hegelianismens grundlæggende bestemmelse af negativiteten som positivitet.⁶⁴⁰ Selv når og netop idet Hegel bestræber sig på at tage det negative seriøst og give mening til dets arbejde, fastholder han det som negation, som en udfordring og en omvej til en positiv betydning, der tillod at udfolde og bekræfte denne desto mere. Han opererede stadig inden for en *begrænset økonomi*, hvori alt, hvad der gives ud, spenderes, for at man kan hente det hjem og inderliggøre det og således opnå en desto større opsparring. Med sin henvisning til forskelssættelsen søger Derrida således også at påpege, hvorledes der inden for en sådan begrænset økonomi gør sig en "generaliseret økonomi" gældende – et udtryk, Derrida danner med afsæt i Georges Bataille (1897-1962). Derrida understreger, hvorledes en meningsfuldhed og dens begrænsede økonomi etableres, idet den tilbagevendende åbner sig ud imod og vender sig bort fra – og således "bemesstrer" – en forskydning, der også rummer et absolut spild eller tab, en mangel på mening og betydning, en ren negativitet. "Différance" betegner hos

Derrida netop den "økonomi, der sætter den radikale andethed eller det ydres absolutte yderlighed i forbindelse med de filosofiske modsætningers, forskellenes og forskellens, lukkede områder".⁶⁴¹ I forlængelse heraf kan Derrida anføre, at "den 'aktive' og bevægelige dissonans eller uenighed mellem forskellige kræfter og forskelle i kræfter, som Nietzsche (1844-1900) sætter over for hele den metafysiske grammatiks systematik, også kan benævnes 'différance'".⁶⁴²

Dissémination, tekstualitet og mimesis

For yderligere at markere en distance til logocentrismen og samtidig understrege, at han med de nævnte ur- eller arkebegreber, *archiécriture* og *différance*, ikke henviser til en tredje samlende enhed hinsides metafysikkens modsætningspar, hvorfra disse dualismer kan afledes, betjener Derrida sig, først og fremmest i sin bog med samme titel, af "begrebet" (eller "generalitetsiværksætteren") "la dissémination". Termen betyder nemlig umiddelbart udspreddelse af sæd, for at den kan spire. "Udsåningen" henviser dermed til en tilblivelse, der ikke er den første, og som ikke danner en enhed, men en flerhed: en genbegyndelse af en mangfoldighed, for hvilken der ikke kan påvises nogen forudgående oprindelse. Sæden udsår og formerer sig selv, uden at den forudgående har været sig selv, og uden at den nogensinde vender tilbage til sig selv og sin tidligere tilstand, i hvert fald kun for at gå under og blive noget andet.⁶⁴³

Udsåningen af betydninger i den litterære tekst

Eftersom termen "dissémination" ikke kun indeholder det latinske "semen" (sæd), men også giver associationer i retning af det græske "seme" (betydning), betjener Derrida sig ligeledes af termen for at artikulere semantikens eller betydningens karakter, når man anskuer denne i dekonstruktionens anden fase, hvor nye begreber bliver til. Der er tale om forhold af generel relevans, som Derrida i *La dissémination* udarbejder ved at læse først og fremmest Philippe Sollers (f. 1936) "roman" *Nombres* (*Tal*, 1968) og Stéphane Mallarmés

(1842-1898) *Mimique* (*Pantomime*, 1897), eftersom de lettest lader sig påvise, når man beskæftiger sig med tekster, og i ganske særlig grad med litterære tekster, der eksplicit sætter disse forhold i scene. Heri fremhæver Derrida, hvorledes selv den mindste og allerede den første ytring i disse værker umiddelbart præsenterer sig som en begyndelse i en nutid. Men det er en begyndelse, der aldrig bliver nærværende, som straks deler og formerer sig, eftersom ytringen åbner forskellige tolkningsmuligheder og allerede i værket efterfølges af nye ytringer, der udlægger de tidligere. Den umiddelbare nutid viser sig at være ufuldendt, et imperfektum, og dermed også mere end nutid. Det enkelte udtryk får dermed også idiomatisk karakter. Det får status af et uoversætteligt udtryk, som man kan give delvise oversættelser af, men som man aldrig bliver færdig med at oversætte.⁶⁴⁴ Og betydningsdimensionen kommer i stand igennem en griflen, der løbende poder fremmede elementer på de tidligere og således splitter den tidligere betydning, eliminerer elementer af den og tilføjer nye.

Hos Derrida peger "la dissémination", eller "la différence seminale" (den udsående forskelssættelse), som han også kalder den, ligeledes på en sådan "altid allerede opdelt eller splittet tilblivelse af betydning".⁶⁴⁵ Dette er ikke ensbetydende med at hævde en polysemi, en uendelighed, en mangfoldighed af betydning.⁶⁴⁶ Betydningsudsåningen ytrer sig i form af et ikke endeligt og ikke på forhånd afgrænsbart antal af semantiske virkninger; men dette er for Derrida netop ikke ensbetydende med, at betydningsrummet er uendeligt, og at disse er vilkårlige. Det er netop en specifik mangel ved den hidtidige udsagnskæde, der gør det nærliggende at tilføje et supplement, som splitter den hidtidige betydning, åbner en ny og dermed også åbner en ny mangel.

I denne udsåning overskrider teksten, specielt markant i dens litterære form, bestandig bogen, hvis man herved forstår et afrundet værk, som giver en samlet repræsentation af verden. Betragtet inden for den betydningsmæssige udsåning fremtræder det ytre som et ufuldendt forord, der bestandig må tilføjes noget, for at det kan træde frem; men hermed viser dette forord sig at indeholde mere end bogens afrundede hele. Så snart

man tager afsæt i udsåningen, begynder det afrundede hele således at fremstå som en del. For Derrida er skriften, teksten – og specielt den litterære tekst, de aktiviteter, som mest markant peger på dette. Således kan han karakterisere litteraturen som "den indskrivning, der omdanner det hele til en del, idet den kræver at blive kompletteret og suppleret".⁶⁴⁷

Tekstens tekstualitet

I forlængelse heraf kan Derrida også tale om, at værket og bogen set fra det anlagte perspektiv indgår i en generel tekstlig væremåde (tekstualitet) og understrege, at "der ikke er noget for teksten, og at der ikke eksisterer nogen for-tekst, som ikke allerede er en tekst". På trods af at han ofte er blevet udlagt således, påstår han hermed ikke, at man er domt til at blive inden for en rent tekstlig immanens uden at kunne nå en verden hinsides denne. Hans pointe med at fremhæve tekstens tekstualitet er tværtimod at påpege, hvorledes teksten ikke danner en indre lukket enhed, et værk eller en bog, der forekommer at være identisk med sig selv, men derimod først bliver til betydende tekst, idet den også står uden for sig selv og er åben over for en omverden, der også består af andet end tekster i den sædvanlige betydning af dette ord; samtidig hermed peger han på, hvordan teksten fremstiller denne fremmed- og udvendig-gørelse eksemplarisk, som en generel delbetingelse for, at man kan have betydning. Derrida kan således også korrigere det forhen citerede udsagn således: "Der er ikke andet end udenfor-tekst, et uophørligt forord, der forstyrrer den filosofiske repræsentation af teksten" og understreger, at "teksten *bekræfter* et udenfor".⁶⁴⁸

I og med at han fremhæver tekstens tekstualitet, betoner Derrida, hvorledes teksten først kommer til at betyde inden for en kontekst, hvis grænser imidlertid ikke er givet på forhånd, og som teksten på sin side også er med til at udfordre. Han påpeger, hvorledes teksten, og i ganske særlig grad den litterære tekst, i sin væremåde fremhæver kontekstualiteten som en afgørende forudsætning for betydning. Med tekstens tekstualitet peger Derrida på, hvordan tekstens og betydningens kontekstualitet og dermed den betydningsmæssige udsåning samt den tilvækst

og det tab af betydning, denne lobende semantiske forskelssættelse indebærer, danner en sædvanligvis overset forudsætning for, at noget kan betyde noget. En sådan betydningens kontekstualitet indebærer netop ikke, at tekstens betydning er relativ og lader sig fastlægge efter for-godtbefindende. Den indebærer, at tekstens betydning fastlægges i en konkret forskydning af det tidligere foreliggende.

"Mimesis" og "det mimiske"

For yderligere at artikulere karakteren af denne semantiske forskelssættelse, der ikke refererer til et fikspunkt, betjener Derrida sig endvidere af termerne "mimesis" og "det mimiske". Han understreger imidlertid, at han i modsætning til den filosofiske tradition herved ikke primært forstår en fremstilling, der har til opgave at efterligne eller repræsentere noget tidligere præsent, men lægger vægt på, at der er tale om en dramatisk genfremstilling, som indebærer en skabelse og en tilføjelse. Det mimiske anskuer Derrida som *en fordobling*, der ikke fordobler noget simpelt forudeksisterende værende, men *som fordobler et tidligere, der allerede selv har karakter af en fordobling* eller en mangedobling. Når man mimer eller efterligner, skaber man således *en kopi af en "kopi"*, der imidlertid først kommer til syne, idet den genfremstilles på en bestemt begrænset vis i efterligningen. I det mimiske gengiver man således ikke tingen selv, men den virkning, som den gør.⁶⁴⁹

Med disse betragtninger peger Derrida implicit på en vanskelighed for en traditionel hermeneutisk fortolkningsteori, for så vidt denne mener at kunne fastholde et centrum og et kriterium for fortolkningen i den fortolkede genstand selv. Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at han hævder, at man fortolker fuldstændig uafhængigt af forlægget; ligesom han heller ikke dermed vil hævde, at alle fortolkninger er lige gode. Med det mimiske fremhæver Derrida blot, hvorledes fortolkning indebærer en genlæsning og en genskrivning, der i bestemte henseender transformerer såvel det fortolkede som den, der fortolker.

Mimesis henviser hos Derrida til en genfremstilling, der ikke producerer en ren kopi, repræsentation eller tilsynekomst, men som heller ikke frembringer en ren original, præsentation el-

ler væren. I stedet viser termen hen imod noget, der er uafgørbart i forhold til disse todelinger: et mellemliggende væv, hvori disse modsætninger tilsyneladende hører hjemme, og inden for hvis væv de bliver til. Mod dette uafgørbare medium kan allerede skriften generelt, men specielt kunsten og litteraturen for Derrida at se pege på eksemplarisk vis. Men det er samtidig vanskeligt at gøre begribeligt og anskueligt uden at gribe til disse opdelinger. Der er tale om et "mellem-værende", der aldrig kan realiseres direkte, og som derfor på sæt og vis forbliver fiktion.

Transcendentale u-mulighedsbetingelser

I dekonstruktionens andet frembringelsesmoment søger Derrida at fremskrive de beskrevne arkebegreber. Derved søger han samtidig at eksplicite-re, hvad der er *mulighedsbetingelser* for alle de tilsyneladende faste forskelle, som man opererer med i det logocentristiske univers. Siden Kant (1724-1804) har der været tradition for at kalde erkendelsens mulighedsbetingelser for *transcendentale betingelser*. Man kan derfor i en vis forstand opfatte dekonstruktionen som en transcendental undersøgelse. Dekonstruktionen tager i sit første og andet moment logocentrismen på ordet og søger at udarbejde, hvad den for et nøjere eftersyn udpeger som mulighedsbetingelserne for, at man overhovedet kan erfare de sagforhold, som logocentrismen opererer med, netop i og med at den søger at eliminere dem. Hvis man nærlæser de logocentristiske tekster, opdager man, hvorledes de i deres begreb om nærvær, idealitet, konstant betydning, sprog og skrift forudsætter og ophæver den betydningsudsående og betydningsudslettende bevægelse, der hos Derrida går under navnet arkeskriven, forskelssættelse, udsåning og det mimetiske.

Derridas forsøg på gennem en dekonstruktion at eksplicite-re de underforståede transcendentale betingelser, som den logocentristiske tradition selv peger på, har store konsekvenser for synet på hele filosofihistorien. Projektet tilstræber intet mindre end en artikulation af mulighedsbetingelserne for at stille og besvare den logocentristiske traditions

grundlæggende spørgsmål, nemlig spørgsmålet om det værendes væren, grundlæggende væremåde og betydning, således som dette fastholdes fra Platon til Martin Heidegger. Igennem sin dekonstruktion søger Derrida at udarbejde den metafysiske traditions implicite forudsætninger, når denne tradition leder efter og forsvare en ontologi. Eller man skulle måske snarere sige, at *Derrida blotlægger den traditionelle metafysiks u-mulighedsbetingelser*. For de transcendentale betingelser for en ontologi, som dekonstruktionen ekspliciterer, viser u-muligheden af at begribe og fastholde en væren, som man med selvfølgelighed kan hvile på, og peger dermed på, at man må stille, og måske altid allerede har stillet og besvaret spørgsmålet om væren på en anden måde end den umiddelbart synlige. De viser, at et sådant spørgsmål stilles og besvares i en forskydning.

Derrida kan derfor også i talen ved sit dokt-ratsforsvar i 1980 tilbageskuende fremhæve, hvorledes "hans mest vedvarende interesse [...] har været rettet mod den form for skrift, som kaldes literær", dog vel at mærke ikke for at give en endelig bestemmelse af den litterære genstand, for herved ville han gentage metafysikken, men derimod for at undersøge "hvordan det kan være, at det forhold, at man skriver, er i stand til at forstyrre selv [det grundlæggende filosofiske] spørgsmål, 'hvad er?' og endog 'hvad betyder det?'" Og han kan i samme forbindelse påpege, hvorledes hans interesse for det litterære netop bunder i en "fascination af et paradoks, som man ikke kan bemægtige sig, nemlig en fascination af et spor, [...] som for at blive aktualitet og begivenhed må ud-slette sig selv og fremstille sig selv for at ud-slette sig selv."⁶⁵⁰

I sit andet moment, hvor dekonstruktionen forskyder og generaliserer de traditionelle forestillinger om skrift, tekst, betydning og kunst til de transcendentale mulighedsbetingelser, arkeskriven, tekstualitet, udsåning, det mimiske og forskelssættelse, der gør sig gældende overalt, betoner dekonstruktionen således, hvorledes disse størrelser altid *opdeler det levende nærværs selvidentitet og forskyder denne i bestemte henseender*. De transcendentale betingelser, som metafysikken selv peger på, synes således at indikere, at en ontologi kun kan etableres og fastholdes som en aktualitet igen-

nem en bevægelse, hvori den tidligere betydning udslettes og genfremstilles for blot igen at udslette og genfremstille sig selv.

Derrida kan til tider anføre, at han på denne måde fremhæver ideens materialitet, hvis man her ved ikke forstår et bestemt materiale, hvis karakter lader sig bestemme, men det element i idealiteten, der ikke lader sig ophæve i den til ren ide. Dette element bevirker nemlig, at det ideelle aldrig kommer til sig selv og fremstår suverænt i en ren form, der er identisk med sig selv, og som man kan begribe og fastholde. Idealet må derfor bestandig gentages eller rekonstrueres; og i denne proces forskyder det sig samtidig. Det må "genlæses" og "genskrives".

Man kunne også formulere det således, at dekonstruktionen i sit andet moment understreger ideens, det evige og overhistoriske, bundethed til det endelige og begrænsede. Samtidig udfolder dekonstruktionen her, hvilke konsekvenser en sådan bundethed medfører. Det ideelles endelighed indebærer, at det tidsliggøres eller temporaliseres.

Det ideelle bliver på den ene side til i et opbrud fra tiden og det timelige. Det bryder med det allerede eksisterende, idet det overskrider og peger ud over dette. Men på den anden side overskrider det ideelle også hele tiden sig selv og peger ud over sig selv. Tiden og det timelige gør sig således også gældende på idealitetens niveau. De blander sig i og gør sig konstant gældende i idealiteten, idet de forstyrrer den evige gentagelse af det idelle. De forhindrer, at det ideelle evindeligt kan gentages som det samme; og de bevirker, at gentagelsen af det samme tenderer til at forskyde sig. Mens man i den metafysiske tradition har opfattet det idelle som det, der var hævet over tiden eller tidløst, tildeles det ideelle hos Derrida en tidslighed. Idealiteten er tidlig i sin grundstruktur.

Hos Derrida træder tiden således frem som en uomgængelig horisont for al idealitet, der hindrer idealiteten i at blive absolut eller ubetinget, samtidig med at den udvirker, at idealiteten bestandig genopstår. Materialiteten, endeligheden og temporaliseringen indebærer, at det ideelle fremstår som grundlæggende historisk i sin væremåde. Med sine arkebetegnelser fremhæver han, hvorledes det ideelle eksisterer historisk. Det er historisk, alle-

rede i og med at det er knyttet til og indgår i historisk givne omstændigheder. Men dets væremåde er også historisk, i kraft af at det overskrider og forholder sig til disse betingelser, idet det samtidig først etablerer dem som en samlet situation blot for at konstituere et nyt stade, der på sit eget niveau mærkes af en egen historisk irreversibilitet. Med idealiseringen overskrides det givne ud mod noget andet, der fastholdes, idet det nedfældes i noget i forhold til dette udvendigt. Idealiteten er historisk i sin væremåde, i kraft af at den ikke forbliver den samme, men bestandig forrykkes og genåbnes. På sit arkeniveau udarbejder dekonstruktionen dermed også idealitetens transcendentale historiske væremåde eller dens transcendentale historicitet.

En oprindelig uoprindelighed

Derrida har tilbagevendende pointeret, at de arke-størrelser, som han opererer med, ikke er begreber i sædvanlig forstand, som refererer til bestemte genstande, men snarere må betragtes som såkaldte *markører* eller *operatorer*. I dekonstruktionens andet moment søger han ikke at nå en tredje neutral term, som peger på et punkt eller et område hinsides metafysikkens binære modsætninger, hvorfra begge sider kan afledes. Havde han forsøgt noget sådant, ville han blot have reetableret en klassisk nærværstænkning, hvorved den tænkning, der påpeger transcendentale mulighedsbetingelser, ville være endt som en forkantiansk, dvs. forkritisk metafysik.

I stedet for begreber karakteriserer Derrida sine arketermer som markører eller operatorer, der opretter foregøglede enheder, idet de fremhæver uafgørbare og uplacerbare træk, som går på tværs af metafysikkens modsætninger uden at høre hjemme uden for dem. I dekonstruktionens andet moment forskyder Derrida perspektivet i forhold til logocentrismen, uden at han dog dermed hævder at bryde entydigt med denne og nå et sted hinsides denne.

Dette markerer Derrida også ved, at han tager termen "arkespor" i anvendelse. Termen fremhæver, at ikke alene logocentrismens forskelle er spor efter en oprindelig forskelssættelse, men også at enhver bagvedliggende oprindelse og dermed også enhver transcendentale forskelssættelse selv må be-

trages som spor. Med termen "arkespor" fastholder Derrida sporet som oprindelse for oprindelsen eller med andre ord: oprindelsens forsvinden. Han fastholder, hvorledes oprindelsen altid er blevet til, idet man er gået omvejen over og er vendt tilbage fra en ikke-oprindelse.⁶⁵¹

Derrida kan derfor allerede i 1961 afslutte den kommentar til Husserl, der var hans første publicerede værk, med at konstatere, at det transcendentale for en dybere betragtning fra begyndelsen har været en måde, hvorpå man har fremhævet "den oprindelige forskel i den absolutte oprindelse".⁶⁵² Når tænkningen har erfaret, at den ikke umiddelbart kan nå det formål, som allerede gør sig gældende, spørger den bagom efter dettes transcendentale grundlag og oprindelse for at opleve, hvorledes også dette grundlag og denne oprindelse konstant er på vej og truer med at fortabe sig. Den viser, hvordan oprindelsen spaltes af en forskel.

Dekonstruktionens udstrekningsmoment

Kant søgte gennem sin transcendentalfilosofi at nå til et egentligt grundlæggende niveau og viser der- ved, ifølge Derrida, at han stadig er afhængig af den traditionelle metafysik. Dekonstruktionens andet transcendentale moment blotlægger derimod et "kvasi-transcendentalt" niveau, der betegner en oprindelse, som aldrig kan blive en egentlig oprindelse. At det forholder sig sådan, viser Derrida ved at tilføje et tredje moment til dekonstruktionen, idet han peger på nødvendigheden af at *genudstreg* arke-størrelserne, hvorved vi undgår at falde tilbage til nærværstænkningen. *Genudstregningen* markerer, at *arketermerne ikke betegner en væren, man kan hvile på, men henviser til en foregiven oprindelse, som man højst kan søge at begribe inde fra den eksisterende tilværelsesåbning*. Den gør gældende, at man ikke kan tage de anvendte termer for pålydende som navne, der refererer til bestemte genstande, men må lægge distance til dem som sådanne.

Genudstregningen understreger, at der ikke gives en ren tale uden for logocentrismen, der i ren form kan udtrykke den udsående forskelssættelse og dens negativitet. Den markerer, at der findes

betydning, og at metafysikken er uomgængelig, eftersom man kun kan fastholde denne betydning ved at fremstille den som nærværende. Metafysikken får således altid ret, så snart vi åbner munden for at artikulere betydning og mening.⁶⁵³ I kraft af at vi altid allerede er begyndt i en meningsfuld verden, er metafysikken således rigtig. Den fortæller sandheden om det virkelige. Den beretter ganske vist ikke hele sandheden, for så vidt som man ikke i metafysikkens kategorier er i stand til at erfare og fastholde betingelserne for, at denne meningsfuldhed kommer i stand, hvorfor den er udelukket fra at begribe sin egen oprindelse. Mod disse mere omfattende implicite betingelser for metafysikkens sandhed kan dekonstruktionen pege, men uden for alvor at kunne fremstille dem som formidlet i et andet sprog end metafysikkens, hvorfor de ikke kan fastholdes som sådanne.

Relativisme og genreforskelle

Med sin genudstregning understreger Derrida således også, at det er problematisk at karakterisere ham som en relativist, der opløser enhver fast betydning og sandhed i et ganske frit tekstuelt spil, og som ved at reducere alt til litteratur ikke respekterer nogen genreforskelle. Som Derrida bemærker, drejer det sig for ham "under ingen omstændigheder om *at tale* (tenir un discours) *mod sandheden* eller mod videnskaben (det ville være umuligt og absurd) [...] Sandheden er uomgængelig (il faut la vérité)".⁶⁵⁴ Ligeledes understreger han, at han altid har anstrengt sig for at respektere genreforskellen mellem filosofi og litteratur, samt at "de, der anklager mig for at reducere filosofi til litteratur eller logik til retorik (se f.eks. Jürgen Habermas' *Der philosophische Diskurs der Moderne* (Det modernes filosofiske diskurs, 1985) har undgået at læse mig."⁶⁵⁵

Dekonstruktionen som aktivitet

Eftersom Derrida med sin genudstregning gør op med ambitionen om at bevæge sig hinsides metafysikken, således som det f.eks. endnu er tilfældet hos den unge Heidegger, kommer dekonstruktionen med sine tre gensidigt afhængige momenter ikke til at betegne en position, man kan indtage, eller en teori om, hvorledes det grundlæggende forholder sig, men en *aktivitet*, man må

sætte i gang og opretholde. Hvis man skal kunne fastholde dekonstruktionen, må den blive et vedvarende arbejde, man sætter i værk med afsæt i en konkret kontekst, og som må gentages for at forskyde denne. For at understrege at der er tale om en heterogen og ikke formaliserbar række af fremgangsmåder, hvorigennem han søger at tænke sig ud af logocentrismen mod dens konstitutionsbetingelser, og som præges af den konkrete kontekst, hvori den tager afsæt, foretrækker Derrida at tale om dekonstruktioner i flertal.⁶⁵⁶

Igennem dekonstruktionens omvendings-, arke- og genudstregningsmoment kan Derrida vende tilbage til og bekræfte logocentrismen. Han kan derfor også hævde, at dekonstruktionen i sidste ende er affirmativ snarere end kritisk, spørgende og tvivlende.⁶⁵⁷ Det kritiske moment, der træder accentueret frem i dekonstruktionens første to momenter, ophæves imidlertid ikke, men videreføres i det tredje moment, eftersom logocentrismen ikke bekræftes, således som den umiddelbart foreligger, men således som den fremstår i dekonstruktionens løbende, men bestemte rekonstruktion. Hos Derrida affirmeres logocentrismen som noget andet i dekonstruktionernes løbende bestemte forskydning, hvori der indføres en forskel i ontologocentrismens levende nutid, således at den viser sine konstitutionsbetingelser uden at kunne fastholde dem. Herved ekspliciteres det samtidig, hvorledes dekonstruktionen altid allerede har fundet sted, hvorledes ontologocentrismen altid allerede har været i færd med at dekonstruere sig selv.⁶⁵⁸ "Dekonstruktioner" er, ifølge Derrida, et af de navne, man kan tage i anvendelse for at betegne "en bestemt forvriddning, der [...] gentager sig [...] overalt, hvor der er noget, og ikke kun intet".⁶⁵⁹

Den senere Derrida

I tiden mellem 1963 og 1972, hvor Derrida brød igennem internationalt, havde han primært taget afsæt i filosofiske, videnskabelige og højliterære tekster for at fremlæse de transcendentale eller eksistentialer, som disse implicit pegede på. Man kan således tale om en kvasi-ontologisk bestræbelse. I den periode, der er forløbet siden da, følger

Derrida nyt til dette univers, således at det skyder i en række retninger. Igennem 1970'erne tematiserer Derrida i værker som *Economimesis* (*Økonomimesis*, 1975) og *La vérité en peinture* (*Sandheden i maleriet*, 1978) i endnu højere grad end tidligere æstetiske spørgsmål, samtidig med at han eksperimenterer med en endnu mere labyrintisk skrivemåde. Sideløbende hermed beskæftiger han sig imidlertid også, først og fremmest i *La carte postale de Socrate à Freud et au-delà* (*Postkortet fra Sokrates til Freud og hinsides*, 1980), med Sigmund Freud, psykoanalysen og siden i hvert fald 1972 med Friedrich Nietzsche i f.eks. *Eperons. Les styles des Nietzsche* (*Sporer. Nietzsches udtryksformer*, 1978), et arbejde, han ikke slipper, således som det er dokumenteret i *Résistances de la psychanalyse* (*Modstand mod psykoanalysen og psykoanalysens modstandskraft*, 1996) og *L'oreille de l'autre* (*Den andens øre*, 1982).

Siden midten af 1970'erne og specielt efter at man i 1975 fra offentligt hold truede med at nedlægge filosofiundervisningen i de franske gymnasier, har Derrida søgt at artikulere den filosofiske institution og filosofiundervisningens betingelser, faldgruber og mulige former. I forlængelse heraf har han spillet en afgørende rolle for dannelsen af Groupe de recherches sur l'enseignement philosophique (Forskningsgruppe for filosofiundervisningen), der i 1979 tog initiativ til en filosofisk stænderforsamling med deltagelse af 1.200 personer på Sorbonne. Gruppens og specielt Derridas skrifter i denne forbindelse er samlet i *Du droit à la philosophie* (*Ret til filosofi*, 1990).

Det normative

I løbet af forfatterskabet er de etiske, politiske og retslige implikationer af dekonstruktionen trådt tydeligere frem. Derrida understreger ganske vist, at "der ikke findes nogen filosofi, [...] ved navn dekonstruktion, af hvilken der lader sig aflede en 'moralisk del'". Men det betyder ikke, at dekonstruktionen er anormativ, og "at den dekonstruktive erfaring ikke i sig udfolder nogen [...] etisk-politisk ansvarlighed". Stillet over for spørgsmålet, om der er noget normativt i hans tænkning, svarer han: "Selvfølgelig er der det; der er ikke andet end det (il n'y a que ça)".⁶⁶⁰ I værker som *Force de loi* (*Lovens kraft*, 1994), *Politiques de l'amitié*

(*Venskabs politik*, 1994) og *L'éthique du don* (*Gavens etik*, 1992) udarbejder Derrida, hvordan de etiske og politiske repræsentationer og systemer på én og samme tid benægter og viser, at de andre gives os som spor og forskel, uden at de dog lader sig positivere og fastholde som sådan. Han fremhæver således, hvorledes egentlige etiske og politiske relationer er umulige at fastholde og alligevel hele tiden hænder, i kraft af at man stilles over for krav om politisk og etisk tilstedeværen, som det er lige så umuligt at afvise, som det er at leve op til.

Ved at fastholde de etiske og politiske relationer som principielt uafsluttede skaber hans dekonstruktioner rum for, at en etisk og politisk ansvarlighed kan erfares uden at ophæves i et etisk eller politisk system. Med sine dekonstruktioner peger Derrida hen mod tænkningens begrænsning med en smule resignation, samtidig med at han svarer herpå med en tilsyneladende grænseløs lyst til mere tænkning. Dermed antyder han også en tænkningens ethos og en politisk opgave for tænkningen (jf. side 172-173).